

חם ואֶהָבָה — שְׁרֵשׁ הַחֲנוּךְ

שני שיעורים על היסוד הרגשי של גידול ילדים, ולמה שבעים אחוז מהכישלונות החינוכיים אינם עניין של ידע

מאת: הרב יחיאל יעקובזון

תוכן העניינים

פתיחה — הרעש והדממה

פרק א – יְלָדִים לֹא שָׁלֵנוּ

שבעים אחוז · סיפור: הילד שקיבל בית לחודש · סיפור: הילד שהביא שומרים

פרק ב – בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ עִם הַיְלָדִים

סיפור: "זה רק בצחוק" · למה זה חמור יותר

פרק ג – מְלָכִים קִטְנִים בְּבֵית

סיפור: שושנה בוכה באמצע הרחוב · סיפור: הדלת שפגעה בילד · סיפור: קוביית הסוכר וחשבון הפסיעות

פרק ד – אֶהָבָה שְׁאִינָה תְלוּיָה בְדָבָר

מה קורה כשאהבה מותנית · סיפור: הנשיקה שביקש במקום מתנה · ייפוי הכוח הבלתי חוזר

פרק ה – הָאָזֹר שֶׁלֹא רוֹאִים

סיפור: "אמא, אמא, מתוך שינה" · האבק הדמיוני

פרק ו – מִצֹּת חֶסֶד דְּאוֹרֵיתָא

גדול המלבין שיניים · סיפור: להחליף ארוחות צהריים · סיפור: החלבן הזקן

פרק ז – הַפּוֹטְנִצִּיָּאל הָאָבוֹד

מגפת הפוטנציאל · סיפור: כנס המחזור

פרק ח – עוֹבֵד אֱלֹקִים וְאִשֶּׁר לֹא עֹבֵד

שני האזרחים · חיבוק הילד כמצוות עשה

פרק ט – כְּשֶׁהֵילֵד בּוֹכָה

פתיחה – הרעש והדממה

לפני שנים רבות נתן הרב יחיאל יעקובזון הרצאה בשכונה שבה גדל. אחת השומעות באולם, אישה שלא הכיר, לא עסקה בחינוך ולא הייתה קרובה לנושא – אבל משהו סקרן אותה לבוא. באולם ישבו כחמש מאות נשים. הן שמעו בדממה, חלקן הקליטו, חלקן רשמו. אחרי ההרצאה ניגשה אותה אישה לביתה של הרב כדי לספר לאמו על הרושם שעשתה עליה ההרצאה – בלי לדעת שהוא עצמו יושב שם, במטבח, ושומע כל מילה. "זה היה כל כך חוויה", אמרה לאם, "שהרגשתי מוכרחה לספר לך". "נו, ומה כל כך מיוחד?" שאלה האם. "הוא לא אמר שום דבר", ענתה האישה. "באמת, לא אמר שום דבר. כל האמיתות היו כל כך פשוטות ובסיסיות שכולנו יודעים אותן. אולי שוכחים אותן, אולי הן נשחקות בקשיי הזמן ופגעיו".

זו נקודת המוצא של הספר הזה. האמת הפשוטה שאין רוצים לשמוע היא: החינוך מבוסס על חום, על אהבה, ועל רצון של נתינה. זה כל מה שיש. אלא שהמושג "בית טוב" בימינו הוא יחסי לנורמות של הדור – לא לצרכים האמיתיים של הילד. קשה מאוד למצוא היום אמא שחיי חייה, באמת ובפשטות, סובבים סביב ילדיה – לא מתוך תיאוריה, אלא מתוך תחושה טבעית. יותר ויותר בתים חסר בהם, במידה זו או אחרת, תחושה קבועה שהילד אהוב ורצוי – לא בגלל שהוא ילד טוב, לא בגלל שהתפלל יפה, אלא סתם, כי הוא הוא. וזהו החיסרון הבסיסי ביותר בדורנו.

למעלה משבעים אחוז מהבעיות החינוכיות של דורנו – מהמקרים הקיצוניים והכואבים של נוער מנותק, ועד המקרים ה"שקטים" של חוסר סיפוק בעבודת השם – אינן קשורות כלל לחוסר ידע חינוכי. הן קשורות למערכות רגשיות. וזה, אולי הבשורה הקשה ביותר: לא מי שלא למד חינוך נכשל יותר. לפעמים דווקא מי שלמדה חינוך, ובטוחה שהיא יודעת, נמצאת בסיכון גבוה יותר – כי כשהשיטה שלה לא עובדת, היא רק מתעקשת עליה ביתר שאת.

בפרק זה: היסוד התורני שממנו הכול נובע — שהילדים אינם רכוש שלנו אלא פיקדון; סיפור מרתק ומטלטל על אב שנשאר עם ילד בן שלוש וחצי ביד, ועל "הסגולה" שהציל בה הרב אמא במצוקה; וסיפור קצר על ילד שהמציא לעצמו "שומרים".

שבעים אחוז

ההבנה התורנית הבסיסית ביותר, זו שממנה נובע כמעט כל מה שנאמר בספר הזה, היא: הילדים אינם שלנו. אילו כל אמא הייתה מתייחסת לילדיה כאילו הם ילדים מאומצים — במובן העמוק של המילה, לא הרכושני — היו נחסכים ממנה רוב הקשיים. אנחנו, ההורים, נבונים ואינטליגנטים, רוצים לנהל בית מתוך שיח, הבנה, תקשורת. אבל בשטח זה פשוט לא תמיד יוצא. וכשמתייאשים לתפוס למה זה לא יוצא — לרוב שוכחים שהבעיה אינה חוסר ידע אלא תפיסת עולם: קשה לנו לתפקד כשנדמה לנו שהילד הוא הפקר שלנו, שמותר לעשות בו כרצוננו.

הילד שקיבל בית לחודש

ליל אחד, סמוך לימים נוראים, ישב הרב יעקובזון במשרדו הקטן — למעשה חדרון עץ שקיר דק מפריד בינו לבין החדרון הסמוך. באותו ערב לא פעלה מערכת המוזיקה שהייתה אמורה להבטיח פרטיות, ולכן שמע כל מילה שנאמרה בחדר השכן, שבו ישבה אישה ובכתה לפני אחת המתנדבות. היא לא דיברה — היא צווחה. ותוכן הצווחה שלה היה ביקורת עצמית קטלנית: "אני הורסת את הילדים שלי. אני חונקת אותם. אני מרסקת אותם ולא מצליחה לעצור בעצמי. כל היום וכל הלילה רק מבקרת אותם. אני יודעת שצריך לעודד, אני יודעת שהמערכת בבית צריכה להיות תשעים אחוז מילים טובות — ואני לא מצליחה." בשלב מסוים היא אף שאלה אם לא כדאי למסור את ילדיה לאימוץ, כדי להציל אותם ממנה.

באותה שעה ממש, כשלוש שעות קודם לכן, סיים הרב תהליך מייסר במיוחד: אשפוז הכפוי של אב לילד קטן, לאחר משבר נפשי חמור. אמו של אותו ילד כבר לא הייתה בין החיים, ואביו — לאחר טיפול פסיכיאטרי משותף שלא צלח — התמוטט לגמרי. הילד, כבן שלוש וחצי, נשאר בידיו של הרב. אין להורים קרוב משפחה בארץ; ההורים היגרו מארצות הברית. ברשימת המשפחות המתנדבות, שאליה פנה הרב תמיד במקרי חירום, לא נמצא באותו רגע פתרון: הפרוגנוזה הרפואית לגבי האב הייתה שהוא ישוחרר תוך כחודש (בפועל התברר שהתהליך יימשך ארבע שנים) — ולכן חיפש משפחה שתוכל להחזיק את הילד חודש אחד רצוף, בלי לטלטל אותו ממשפחה למשפחה בזמן שהוא כבר שבור.

הרב ישב כשעה וחצי במשרדו, כבר כמעט מיואש, כשהילד נרדם על הכיסא, חבוק לדובי ענק שקנה לו. הוא שלח לשאול רב אם מותר לו לקחת את הילד אליו הביתה, אבל בביתו כבר היו שני בחורים גדולים, ומטעמי שלום בית לא היה יכול. במבוכה גמורה, מתוך יאוש, נולד אצלו רעיון פתאומי. הוא לקח את הילד בידו, דפק על דלת החדר הסמוך — אותו החדר שממנו שמע את הצווחות — התנצל על שהאזין בלי כוונה, ואמר לאישה: "יש לי סגולה בשבילך." "סגולה?" שאלה בתמיהה, "מה קשור סגולה?" "תראי", אמר לה, "הילד הזה לא עשה עוול בחייו, ונגזר עליו להיות לבד בעולם, בלי חיבוק של אמא, בלי חיבוק של אבא — רק אבא שבשמים איתו. אם תהיי מוכנה לקחת אותו לביתך לחודש, לתת לו חום של אמא — זו סגולה יוצאת דופן."

תוך דקות, מה שנראה כמבוי סתום נפתר: בעלה הגיע, לקחו את הילד, קלטו אותו בשמחה בין ילדי המשפחה. ואז, בשקט, הסביר הרב לבעל את סוד ה"סגולה": "על הילדים שלך את צורחת כי את מרגישה שהם שלך. אבל אין ילדים שלנו. הילד הזה בידיים שלך — הוא בן יחיד של הקדוש ברוך הוא.

הוא אמר לך: ביתי, אני נותן בך אמון, אני מפקיד בידך את הנשמה הזאת, ואין לה תחליף. כשאת מכניסה לביתך ילד שאת יודעת שהוא לא שלך — קל לך לא לצרוח עליו. את הסגולה הזאת אני מבקש שתשיישי גם על הילדים שלך: תחשבי עליהם, פעם ביום, כמו על אותו ילד."

סיפור: הילד שהביא שומרים

מכניס אורחים — או שומרים?

אמא אחת מילאה, לצורך אבחון בגן, גיליון על מעלות וחסרונות בנה. בטור המעלות כתבה שהוא "מאוד מכניס אורחים" ומביא כל הזמן ילדים הביתה מהכיתה. בטור החסרונות כתבה, לתמיהת המאבחנת, שהוא "לא סובל אנשים זרים" — שונא אפילו כשבני דודים באים לבקר. שתי התשובות נראו סותרות. במאמץ משותף לברר את שורש הסתירה, שאלה המאבחנת את הילד עצמו, בעדינות, אם הוא אוהב שילדים באים אליו הביתה. "אני לא סובל אותם", ענה. "אז למה אתה מביא אותם?" שאלה. הילד, בפשטות מדהימה של ילד בן שש, ענה: "כי כשיש ילדים זרים בבית — אמא לא צורחת."

הוא לא הביא אורחים. הוא הביא שומרים. הפתרון שהוצע לאמו לא היה לפתור את הבעיה כליל, אלא לפתוח דף חדש: לקבל לביתה ילד "זר" ממש — מאומץ, ולו לתקופה — כדי להרגיש שהוא לא הילד שלה, וכך יהיה לה קל יותר שלא לצעוק עליו.

בין אדם לחברו עם הילדים

בפרק זה: מדוע פגיעה בילד, גם "בצחוק", היא איסור דאורייתא של ממש — ולמה זה חמור אצל ילדים אף יותר מאשר אצל מבוגרים.

"זה רק בצחוק"

חוש ההומור שהיה סכין

רב זקן, שלא היה בקו הבריאות ונאסר עליו ללמוד, סיפר פעם לרב יעקובזון על בחור שהכיר בצעירותו — עדין נפש, בעל שכל בריא, אבל שבור לחלוטין, מרוסק, כזה שאי אפשר היה להתקדם איתו לשום מקום. משנשאל מה קרה לו, סיפר הבחור שגדל בבית שבו לאביו היה "חוש ההומור מפותח" — אבל אחד סתרי: הוא היה כל הזמן מתלוצץ על חשבון בנו. לא בכעס, בצחוק. כל אימת שאמר הילד דבר תורה בשולחן, היה אביו מגיב בציניות: "נו, נראה מה עוד מעלת כבוד תורתו יש לו להעיר." זו הייתה האווירה הקבועה.

הרב הזקן שאל את האב, בחתונה, "למה אתה מתעלל בילד שלך?" והאב השיב: "זה רק בצחוק." "תתבלעה עליך דעתך", ענה לו הרב. "תאר לעצמך שאתה רואה אדם לוקח מוט ברזל ומכה בו מישהו על ראשו, פוצע אותו, דם זב — ואתה שואל אותו למה, והוא עונה 'זה רק בצחוק'. זה תירוץ שרק מחריף את הפשע פי כמה." והוסיף: "בין אדם לחברו הוא איסור דאורייתא — לא חומרה, לא הידור. אם היית אומר על שכנך שהוא 'טיפשוני', היית נחשב פוגע. הוא לפחות יכול להתגונן, לענות לך שגם אתה טיפש. הילד שלך אין לו לאן לברוח. אתה שורט את נפשו."

למה זה חמור יותר

יש כאן נקודה שקל לפספס: איסור "בין אדם לחברו" עם ילדים חמור, במובן מסוים, אף יותר מאשר עם מבוגרים. מבוגר יכול למחול מחילה אמיתית. ילד — במיוחד בגיל צעיר, ולפעמים גם סמוך לבר מצווה — לא תמיד מסוגל למחילה אמיתית, כי לא נעים לו להודות שהוא כועס, ולעיתים הוא אפילו לא מודע לרגשות שלו. הוא סופג את הפגיעה ואינו יכול לעבד אותה.

אין שום היתר הלכתי לצער ילד, לפרוק עליו עצבים, "לצחוק על חשבוננו". זה איסור תורה יסודי. ואף על פי כן, פעמים רבות אנחנו נמנעים בקלות מלצעוק על ילדי השכנים — אבל לא מצליחים לעצור את עצמנו כלפי ילדינו שלנו. יש כאן קופסת חיסכון ציבורית ופרטית של עצבים: אנחנו מתמלאים אותה כל היום, וכשהיא מלאה — הראשון שנתקל בנו סופג את זה. לרוב זה הילד, בגלל שנדמה לנו שהוא "שלנו" ומותר לנו איתו יותר.

אבל ההשקפה התורנית האמיתית שוללת זאת מכל וכל: אין ילדים "שלנו" במובן הרכושני. הוקש כבודם לכבודו של מקום, וכך גם האיסור לפגוע בהם — הוא איסור מלא, לא מדרגה נמוכה יותר.

מלכים קטנים בבית — גדולי ישראל וילדים

בפרק זה: שלושה סיפורי ילדות מרגשים על היחס לילדים אצל גדולי הדור — כולל שאלה כנה על עד כמה אפשר בכלל לעמוד ברף כזה, ותשובה מרגיעה.

מי שרוצה לדעת איך צריך להיראות יחס אמיתי לכבודו של ילד — כדאי שיסתכל איך התייחסו לילדים גדולי עולם. הרב יעקובזון מספר משלושה זיכרונות ילדות מרתקים, מהשכונה שבה גדל.

"שושנה, תגידי למרים..."

בשכונה שבה גדל הרב יעקובזון חי הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל, מגדולי הפוסקים בדורו, שהגיע לארץ ישראל בשנות השבעים לחייו לאחר שנים של מסירות נפש ברוסיה הסובייטית — ובכללן גלות בסיביר על הרבצת תורה בזמן השלטון הבולשביקי. הילדים בשכונה זכו ללוותו ברחוב מדי שבת, בדרכו מהשיעור בישיבה חזרה הביתה, כשגדולי תורה נוספים מלווים אותו. יום אחד, ברחוב שוממה כי כולם נהגו להתחמק לצדדים מרוב יראת כבוד — הופיעה במרכז הרחוב ילדה בת חמש-שש, בוכה בכי מר.

הרב עצר, וכל הפמליה עצרה איתו. הוא, כבן תשעים, התכופף אל הילדה במאמץ ניכר, ושאל אותה בעדינות: "למה את בוכה?" הילדה השיבה, כשהיא נחנקת מבכי: "כי מרים אמרה שהשמלה שלי לא יפה." הרב התכופף שוב, שאל לשמה, וכשהשיבה "שושנה" — פסק, בטון של דעת תורה מוחלטת: "שושנה, תגידי למרים שהרב אמר שהשם שלך מאוד יפה, וגם השמלה שלך יפה." הילדה הרימה את ראשה, שמחה, והלכה לדרכה.

שנים אחר כך סיפר לרב יעקובזון אחד מהמלווים, תלמיד חכם שליווה את הרב באותו יום, את המשך הסיפור: בדרך חזרה, מרוב יראת כבוד, לא העז לומר לרב שההתעכבות "מבזבזת" זמן תורה של כל הרבנים המלווים — אך בכל זאת התאזר אומץ ושאל: "האם זה לא ביטול תורה, חמש הדקות שהתעכב הרב עם הילדה?" הרב אברמסקי, שכבר בגיל עשרים היה מגדולי הדור עד שהחפץ חיים עצמו ציווה לומר תהלים בכל הישיבות למען שחרורו מגלות, השיב לו במשפט אחד: הקדוש ברוך הוא נאמר עליו "יָכָה ה' דִּמְעָה מִעַל כָּל פְּנִים" — וכל פנים כולל גם פני ילדה בת ארבע. "ואם תדייק", הוסיף, "אולי הדמעה שלה זכה יותר, כנה יותר, אמיתית יותר משלי ושלך."

האדמו"ר שרץ אחרי הילד ברחוב

סיפור נוסף, מבית מדרשו של אדמו"ר זקן שהתפלל בו הרב יעקובזון, כילד, תפילות ותיקין. יום אחד יצא מישוהו מחדרו של האדמו"ר בנסערו, משך את הדלת בעוצמה, והדלת — שהופעלה בקפיץ דו-כיווני — חזרה ופגעה בילד שעמד לידה, בלחיו, עד שצעק מכאב. אבי הילד, ששמע את צעקת בנו, הזיק מיד לפי הנתונים שבשטח שמדובר בפגיעה מכוונת "מטעמי חינוך" — ומכיוון שאין דרך נאה להתפאר במצוות תוכחה, לחץ בשקט על רגלו של הילד כ"עונש חינוכי".

הילד, כבד סבל, בכה. וכתלי בית המדרש רעדו כשנפתחה הדלת והאדמו"ר עצמו יצא. הוא ניגש אל הילד, וניסה בידיו הרועדות לנגב את דמעותיו — למרות שהיה זה ממש לפני תפילת שמונה עשרה, ולמרות שכל הקהל הביט. הילד, מבוש שכולם מסתכלים, ברח החוצה בלי להתפלל. אחר כך, כדי לא להטריד את מנוחת הוריו, המתין ברחוב עד שהגיע הזמן ה"נכון" לחזור הביתה — וראה מרחוק את האדמו"ר הזקן מדלג בעצמו על הסלעים ברחוב הלא סלול, בא לקראתו, ומתנצל: "הייתה לי כוונה טובה, אבל לא יכולתי להתפלל — כי כשילד יהודי בוכה, אי אפשר להתפלל".

הוא שאל את הילד אם הוא כבר בר מצווה. משנענה שעוד שנה וחצי, אמר לו: "בזכות שמחלת לי, אני רוצה לתת לך מתנת בר מצווה. תבוא אליי ביום הבר מצווה שלך." הילד, בלחץ הרגע, הבטיח. וביום הבר מצווה עצמו הגיע האדמו"ר, וסיפר שהוא בא לבקש מחילה נוספת — כי, כך הסביר, לפני בר מצווה הילד אינו יכול למחול מחילה אמיתית, ולכן היה חייב לחזור ולבקש שוב, כעת, כשהילד כבר מסוגל לכך.

"אתה יודע שאתה חשוב?"

עוד זיכרון ילדות: זקן קדוש נהג ללוות את הרב יעקובזון, כילד, בדרך לתפילה בכל שבת. פעם, הבחין הזקן שהילד, מתוך תוססות טבעית, בועט באבנים וקוטף עלים תוך כדי ההליכה. במקום להוכיח אותו בחרפות, שאל אותו הזקן אם הוא אוהב ממתקים — וכשענה שכן, הזמין אותו לעלות עמו הביתה כדי לתת לו קוביית סוכר, בברכה.

לאחר שבירך הילד וקיבל את ה"מתנה", שאל אותו הזקן: "אתה יודע שאתה חשוב?" הילד, שכבר נטה לחשוב כך על עצמו, השיב בפשטות שכנראה כן. הזקן לא הסתפק בזה. הוא החל לפרט: "בכל בוקר אתה עושה חסד עם יהודי זקן — מלווה אותו לתפילה. אתה יודע כמה פסיעות אתה פוסע איתי?" והוא אכן ידע וציין את המספר המדויק. "ובתפילה שלך", המשיך, "כל מילה נחשבת — אתה יודע כמה מילים יש בברכות השחר? בברכת המזון?" הילד, שכבר התרשם עמוקות מכובד המשקל של פעולותיו, "כמעט קם מול עצמו מרוב התפעלות" — כלשונו של הרב יעקובזון בסיפרו את הזיכרון.

ואז, כשהילד כבר ברום ההתלהבות, אמר לו הזקן: "אתה רוצה להיות עוד יותר חשוב? יש ילדים שקוטפים עלים מהעצים בפרוזדור סתם לשם שעשוע. מי שמצליח להתאפק מזה, נהיה עוד יותר חשוב." והסביר: "יש בעלי החצר שמקפידים על זה, וזה מצער אותם כשקוטפים." הילד, בחוצפת הנעורים, טען שלפי ההלכה, אם ענף האילן נוטה החוצה — אולי מותר. הזקן לא כעס, לא הזכיר לו את פערי הדורות ביניהם, רק אמר: "יפה אמרת. לכן לא אמרתי שזה אסור מדין גזל — אבל אם זה מצער אנשים, אפילו אם הם לא צודקים בעצמם, כמה שכר יש למי שנמנע מלצער אותם?" ואז הוסיף, ברעד קול אמיתי, שעלול חלילה להיות שגם חרק ייפגע — וכאן נראה הזעזוע האמיתי שלו. כמה תורה ודקדוק צריך בשביל להאיר לילד — הערה זו נחרתה אצל הרב יעקובזון כתמונה חיה של יראת שמים אמיתית.

הערה: זהותם המדויקת של חלק מבעלי הזיכרונות הללו לא הייתה חד-משמעית בהקלטה, ולכן תוארו כאן לפי מה שנמסר בבירור, בלי לקבוע שם שלא ניתן לאמתו.

בפרק זה: מדוע אהבה מותנית ("אני אוהבת אותך כי...") מזיקה יותר משנדמה; סיפור מטלטל על מה שקורה כשילד באמת לא יודע אם הוא אהוב; וסיפור סאטירי על "ייפוי כוח" לאהבה.

מה קורה כשאהבה מותנית

הנורמה בבית צריכה להיות שהילד מתקבל בחיוך ובחיבוק — לא בגלל שהוא ילד טוב, לא בגלל שהתפלל יפה, אלא כי הוא הוא. "אני אוהבת אותך כי אתה בן שלי, כי אתה עצם מעצמי ובשר מבשרי — אני לא יכולה שלא לאהוב אותך, גם אם ארצה." ההבדל הזה קריטי. אם אני אומר למישהו שאני אוהב אותו "כי הוא מתנהג ככה", אני בעצם אומר שאני אוהב את ההתנהגות, לא אותו. וילד שסופג מסר כזה, גם אם לא במפורש, נכנס ללחץ מתמיד להתנהג טוב — ולחץ כזה, כשהוא נמשך שנים, נוטה "להתפוצץ": הרבה בנים ובנות מקסימים שהתפוצצו פתאום, לכאורה בלי סיבה, זו לא באמת התפרצות פתאומית — זו תוצאה של לחץ שאי אפשר לעמוד בו.

הנשיקה שביקש במקום מתנה

בחור אחד סיפר לרב יעקובזון על עצמו: כשהוא רואה גילוי חיבה בין הורים לילדים, הוא מתחיל לבכות בלי שליטה. הרב ביקש שיתאר מקרים כאלה. הבחור סיפר שלוש דוגמאות שונות לגמרי מבחינת התוכן — אך כולן היו על אבות שחיבקו את ילדיהם. "חסר לך", אמר לו הרב. הבחור נעלב: "אני מאוד מאוכזב ממך", ענה. "אבא שלי לא צעק בבית מעולם. הוא דיבר תמיד בעדינות." "זה לא אותו דבר", ענה הרב. "לפעמים אנשים לא צועקים כי הם אדישים."

שנה וחצי לאחר מכן, פגש אותו הבחור שוב ואמר: "אני רוצה לספר לך סיפור." בליל הסדר האחרון, סיפר, ישב ליד אמו בשולחן גדול, ואביו — איש חשוב שרבים באים לשמוע ממנו — עשה לו פרצופים במשך כל הסעודה, מסמן לו לעבור לחצי השולחן הגברי. הבחור, מתוך עקשנות, התעלם. כשהגיע רגע האפיקומן, שהתברר שגנב, שאל אביו: "אתה רוצה מתנה?" הבחור, בעיניים עצומות, אמר: "אני מבקש שפעם אחת בחיים שלך תיתן לי נשיקה." שקט. כשפקח את עיניו — הבין שקיבל אותה. ואז, לפתע, הבחין שגם אחיו הגדול — זה שתמיד "ירד עליו" — מוריד מבט, וגם אחותו מחביאה את הראש מתחת לשולחן. "אז אני לא פסיכי לבד", הוא סיכם. "כולנו פסיכים. אני בחברה טובה."

מה השתנה מאז? האב, שהבין את חומרת הפער, שינה את התייחסותו לחלוטין. מדי שבת, כשהבן אמר דבר תורה, שם לב אליו האב לגמרי — והבן עצמו, כשנשאל, אמר במילים פשוטות: "עכשיו אבא באמת מקשיב לי."

ייפוי הכוח הבלתי חוזר

מה אנחנו עושים, בעצם, עם הילדים? אנחנו מבקשים מהם, בוקר צהריים וערב, שיבינו שאנחנו אוהבים אותם — אבל לא תמיד מראים את זה בפועל, בדרך שהם מבינים. זה כמו בחור צעיר, רציני, "מדעי", שמחליט לפתור מראש את בעיית "מערכת היחסים הרגשית" הצפויה עם אשתו לעתיד באמצעות מסמך משפטי חד-פעמי אצל נוטריון, ולוותר על הצורך לחזור ולהביע זאת בפועל. כעבור שלוש שנים, כשהיא לא מרוצה, הוא תמה: "נתתי לך מסמך!"

משל מפי הרב יעקובזון

זה נשמע מוגזם ומטופש — אבל זה בדיוק מה שאנחנו עושים עם הילדים כשאנחנו מניחים ש"הם כבר יודעים" שאנחנו אוהבים אותם, ומוותרים על ההבעה החוזרת והמוחשית.

הָאָזֹר נֶשֶׁלָא רֹאִים — חֲבוּק בְּלִילָה

בפרק זה: מה עושים כשילד, בגיל ההתבגרות במיוחד, דוחה כל גילוי חיבה גלוי; ולמה דווקא הלילה הוא המפתח.

"אמא, אמא, מתוך שינה"

ככל שילד דוחה גילויי חיבה יותר — כך הוא זקוק להם יותר. הוא דוחה אותם דווקא כי הוא מרגיש שהוא זקוק להם, וזה נותן לו תחושת חולשה או מבוכה, ולכן הוא מתגבר על זה באופן מלאכותי בדחייה. הפתרון: לתת את החיבה כפליים, אבל בדרך מתוחכמת יותר — כשהילד ישן.

הנער הקשוח שביקש את אמו

הרב יעקובזון ניהל בעברו מוסד סגור לנוער עם רקע קשה מאוד. אחד הבחורים שם — כבן שבע עשרה, שתואר כ"קשוח ואכזרי" — היה מנהיג בלתי רשמי של מחלקת היתומים. שלושה בחורי ישיבה, שקיבלו על עצמם לטפל בנערים לאחר שכל בעלי המקצוע כבר התייאשו, החליטו לנסות שיטה בלתי שגרתית: "מחקר מדעי" — כך כינו אותו לצורך שיתוף הפעולה של הצוות הגברי — על השפעתו של גילוי חיבה בשעות הלילה.

לפנות בוקר, בליל סתיו קריר, ניגש הרב למיטתו של אותו נער כדי לכסות אותו בשמיכה שנשמטה. תוך כדי כך, בעדינות רבה, הזיז את ידו. הנער, הקשוח והמצולק, תפס פתאום את ידו מתוך שינה, חיבק אותה, והתחיל לבכות: "אמא, אמא, אמא." תוך שלושה חודשים של גילויי חיבה לילית עקבית, "הפכו" שלושת בחורי הישיבה את כל מערכת המוסד. הם אף תפסו, בהמשך, נערים "שעושים את עצמם ישנים" — יותר מדי מתאמצים להיראות ישנים, "רק שלא נתפוס אותם" — כי גם להם, גם בגיל ההתבגרות, זה לא "גברי" להודות שהם זקוקים לחיבוק.

האבק הדמיוני

לא רק בלילה. גם ביום אפשר לתת חיבה "מוצנעת" למי שדוחה אותה בגלוי. באותה הרצאה שבה סיפר הרב יעקובזון על התרגיל הזה, הציע: אם הבן הולך לישיבה, ואת רוצה לגעת בו אבל הוא ידחה חיבוק גלוי — נקי לו "אבק דמיוני" מהכתפיים, בתנועה שהיא חצי ניקוי חצי ליטוף. זה גם גילוי חיבה. לימים קיבל הרב מכתב

מאחד הנערים, שכתב שגם אמו החלה "לנקות לו אבקים דמיוניים" בעקבות ההרצאה — והוא, בציניות מבודחת אך אמיתית, הודה לו וביקש שיחליף נושא בהרצאה הבאה, כי כולם כבר יודעים שהאמהות עושות את זה בגללו.

העיקרון חשוב בכל גיל: הנורמה בבית צריכה להיות שגילוי חיבה אינו תלוי בהתנהגות. "כשאתה מתנהג יפה, זה משמח אותי. כשאתה מתנהג לא יפה, זה מעציב אותי" — אבל האהבה עצמה קבועה, לא מתערערת.

מצות חסד דאורייתא — לחיך ולחבק

בפרק זה: מקור הלכתי מפתיע — חיבוק וחיוך לילד הם מצוות עשה דאורייתא של חסד, לא רק "מנהג טוב"; שני סיפורים על צדיקים שהחסד הפשוט ביותר, בתוך הבית, היה בעיניהם הגדול מכול.

גדול המלבין שיניים

"גדול המלבין שיניים לחברו יותר ממי שמשקהו חלב."

כתובות קיא ע"ב

חז"ל ממחישים זאת במשל: הולך עייף, יגע ומותש, בקצה המדבר, החול צורב את כפות רגליו, השמש מכה על ראשו. באים לקראתו שני אנשים: אחד מגיש לו כוס חלב צונן — מזין ומרווה. השני רק מחייך אליו. לכאורה נראה שהראשון נתן יותר. אבל חז"ל אומרים שזה חסד גדול פחות: השפעת החלב תפוג בעוד כמה שעות, אבל החיוך נחרט בלב לנצח. חיבוק וחיוך של ההורה אינם "תוספת נחמדה" — הם, מצד ההלכה, מצוות עשה של חסד. ופעם, כששאלו רב מפורסם אם אפשר לפרסם זאת בכתב כפסק הלכה מפורש, השיב שאסור לו לכתוב פסק כזה — לא כי הדבר אינו אמת, אלא מסיבה הלכתית טכנית (כדרך שאין כותבים פסק שמותר דבר, שמא ייטעו וילמדו ממנו קולות במקום אחר) — אך למי שבאמת יש ספק, יש להשיב בפה מלא: כן, לחייך ולחבק ילד, מתוך כוונה, הוא מצוות עשה דאורייתא, ומצוות צריכות כוונה.

"תבקשי מהחברה שלך שתכין לילדים שלך"

סיפור נודע על הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א: אשת חסד בבני ברק, שהתנדבה לכל דבר ואיש לא הבין איך היא מספיקה, נקראה יום אחד באמצעות הרבנית לבקשה: משפחה בת ארבעה ילדים שנותרה ללא אם זקוקה למי שיכין להם ארוחת צהריים — לא מבעיה כלכלית, כי אפשר לקנות מקייטרינג, אלא מתוך צורך באמא אנושית שתדאג לזה. היא הסכימה מיד, ללא היסוס. כששאלוה ל כמה זמן היא מוכנה, ענתה: "עד שיתחתנו". כשהציעו לה לצמצם לשלושה חודשים, הסכימה — ואף התנדבה מיד למשפחה נוספת, בת חמישה ילדים, והציעה גם את חברתה הטובה.

ואז, ברגע ההוא, נחשף ה"סוד": הרב ביקש ממנה, באמצעות הרבנית, "תבקשי בבקשה מהחברה שלך שתכין ארוחת צהריים לילדים שלך — ואת תכני ארוחת צהריים לילדים שלה". האישה, שהצילה כמעט את כל העולם, נאלמה דום. "אני לא מבינה", אמרה. את החסד לזרים היא נתנה בקלות; לעשות את אותו הדבר לתועלת ילדיה שלה, בלי שזה "נראה" כחסד — זה נתפס כמעט כאבסורד. אבל, כפי שאמר הרב יעקובזון, זה בדיוק החסד האמיתי ביותר, כי אין בו שום רושם חיצוני. "אם תרגלו את אותו מזמור, ראש פרק אשת חיל, ששם נאמר 'וַתִּשְׁחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן' — כל החסד האמיתי מתחיל בתוך הבית."

החלבן הזקן

"להביא לילדי ישראל חלב"

צדיק ירושלמי זקן לקח פעם את תלמידיו לחתונה של חלבן מבוגר בשכונת בית וגן, בתקופה שבה חלבנים עדיין שאבו חלב מהפרה ומילאו בקבוקי זכוכית ומחלקים אותם עד הבית, בהשכמה מרובה. אנשים תמהו: "למה הוא ממשיך בעבודה הקשה הזאת בגיל?" כששאל אותו הצדיק בעצמו, השיב החלבן בפשטות: "כדי להביא לילדי ישראל חלב". הוא אמנם קיבל על כך פרנסה — אבל הכוונה שלו, הרצון האמיתי לעשות בזה חסד, היא שהפכה מעשה שגרתי ומייגע למה שנקרא "עובד השם".

בפרק זה: מגפת הפוטנציאל" בקרב נערות ונשים צעירות — התחושה שלהיות "סתם" אמא אינה מספקת; וסיפור על אישה שגילתה, ברגע בלתי צפוי, שהיא כן גאה במה שהיא.

מגפת הפוטנציאל

יש מגפה — כך הגדיר אותה הרב יעקובזון — שהתפשטה בקרב בנות בתיכון ובסמינר, שקוראים לה "מגפת הפוטנציאל". פתאום מתגלה לבת שיש לה "פוטנציאל" בתחום מסוים — כתיבה, גרפיקה, כל תחום — ומיד נדמה לה שהפתרון היחיד הוא לממש אותו, אחרת "זה נורא". נערה אחת, בעלת כישרון אמיתי בעיצוב גרפי, כתבה לרב מכתב ובו המשפט הקשה ביותר: היא אינה רוצה "סתם להיות אמא". והוסיפה שהיא מכירה נשים רבות שאינן מעיזות להגיד את זה בקול, אבל חושבות כך.

התשובה של הרב יעקובזון לא הייתה נגד פיתוח כישרונות — אלא נגד ההיררכיה המוטעית: "אנחנו הולכים לגדל אדם. לגדל אדם זה שיא היצירה. שבת בישראל, את בונה את עולמך — בלי לפעול מפעלים, בלי להקים ארגונים." הבת שחושבת ש"תיק העבודות" שלה הוא מה שיוצג לפני בית דין של מעלה — טועה. הקדוש ברוך הוא ישאל: "ביתי, נתתי לך נשמה יחידאית — מה עשית איתה שבעים שנה?"

היד הרועדת והחיבוק שהגיע בזמן

אישה נבונה ומשכילה סיפרה לרב יעקובזון: חברתה מהסמינר הזמינה אותה לכנס מחזור, עשרים שנה אחרי סיום הלימודים. "תוך כדי שהחברה שלי הזמינה אותי, הרגשתי שהיד שלי רועדת," כתבה. "הייתי בסמינר המבריקה ביותר, האינטליגנטית ביותר, המוצלחת ביותר — כולם ציפו ממני לגדולות. ומה יצא ממני? כלום. סתם עקרת בית עם ארבעה ילדים." היא כבר קמה מהטלפון, מוחלטת שלא תלך לכנס, כשלפתע נכנס בריצה בנה הקטן, בן חמש, מהחצר: "אמא, אמא, תחבקי אותי!" "מה קרה?" שאלה. "לא, סתם מצב רוח," ענה. "אבל לפני כמה דקות חיבקתי אותך," הזכירה לו. "וזה כבר נגמר," השיב הילד בפשטות.

היא חיבקה אותו, ונתנה בכך לעצמה תשובה. היא הלכה לכנס. כשעמדה מול המיקרופון וסיפרה שבמשך עשרים שנה גידלה ארבעה ילדים, אמרה זאת בגאווה — לא כפרט חסר משמעות בין קריירות של "מנכ"לית" ו"סמנכ"לית", אלא כמה שהיא באמת: "אני גדלתי בני אדם. היום זה עבודה להרגיש את זה — אבל זו עבודה שכדאי לעשות."

עובד אֱלֹקִים וְאִשֶּׁר לֹא עֲבָדוּ

בפרק זה: משל שממחיש למה גידול ילדים מתוך שמחה הוא עבודת השם של ממש, לא "עוד תחום" — לפי לימוד הגאון מוילנה על "וַתִּשְׁחַק לְיוֹם אַחֲרָיו".

שני האזרחים

הגאון מוילנה כתב שזה ממידת חסדו של הבורא שלא ניתנה לנו היכולת לדמיין באמת את חומרת דין שמים — כי לו יכולנו, היינו מתייאשים. מצד שני, נאמר "תחת אֲשֶׁר לֹא עֲבָדָהְ אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵב מְרַב כָּל", ומצד שלישי — הקדוש ברוך הוא אינו בא בטרוניה עם בריותיו. איך שלוש האמיתות האלה מתיישבות זו עם זו?

משלם מסים

אזרח שמשלם מס לפי החוק — לא מאהבת המדינה, אלא כדי לא להסתבך. מקיים מצוות "כדי שלא יבואו עליו צרות". יש לו גם "קופת חיסכון" לעולם הבא — אבל תשאל אותו מה עיקר חייו, והתשובה לא תהיה המסים והחיסכון, אלא מה שנשאר לו ביד לחיות אותו בפועל.

עובד אֱלֹקִים

מי שרוצה להיות עובד השם — לא צריך אפילו להצליח, רק לרצות. עובד השם הוא מי שמחבר את כל חייו, כולל הדברים הקטנים ביותר, לקדוש ברוך הוא. "עובד השם לא נפתח בתפילת מנחה, אלא בארוחת צהריים" — אם את מחברת את העניין האלוקי לחיי החולין, את עובדת את השם.

הדין הקשה שעליו מדברים חז"ל שייך רק למי שנמצא במערכת הראשונה — משלם המסים. מי שנכנס למערכת השנייה, זו של הרצון האמיתי, שייך למערכת אחרת לגמרי, שבה הקדוש ברוך הוא אינו מדקדק כחוט השערה.

חיבוק הילד כמצוות עשה

וכאן ההסבר המפתיע: "את פותחת את הדלת ומחבקת את הילד שלך — אם את רוצה בזה, זו מצוות עשה דאורייתא. לא הידור, לא דקדוק, לא חומרה. מצוות עשה דאורייתא של חסד." כל אחת יכולה, בלי להוסיף שום דבר על מה שהיא כבר עושה, לצבור אלפי מצוות בחודש — רק מתוך קצת מודעות וקצת כוונה. זה "פתחו לי פתח כחודו של מחט, ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם."

בפרק זה: סיום — מה קורה, לפי המשל שבו חתם הרב יעקובזון את השיעור, ברגע שילד יהודי בוכה ואמא קמה אליו באמצע הלילה.

לפני שאת קמה מהמיטה, בעצלות של אמצע הלילה, כדאי לחשוב רגע מה פירוש הבכי של הילד הזה. תשכחי לרגע שהוא "מעצבן" אותך. תדעי שילד בישראל בוכה — ומה שקורה בשמים, בשעה כזאת, הוא הרבה יותר גדול משנדמה.

"בְּשָׁעָה שִׁישָׂרָאֵל מִצְטַעֲרִים — שְׂכִינָה מַה אֹמֶרֶת? קִלְנִי מֵרֹאשִׁי..."

סנהדרין מו"ע"א

לפי אחד הפירושים, כשביקש משה רבנו "הֲרָאֲנִי נָא אֶת כְּבֹדְךָ" — השיב לו הקדוש ברוך הוא: "לא יִרְאֵנִי הָאָדָם וְחִי". אילו שמע אדם חי את שירת המלאכים במלואה, הוא לא היה יכול להכיל את זה מרוב עונג. אבל ברגע שתינוק בוכה — אותם מלאכי השרת, הקשורים בשורש נשמתו, נדמת מנגינתם. אין שירה במקום בכי. יש קרן אור אחת שהיא רק שלו, ואין לה תחליף — ובזמן שהילד בוכה, הקרן ההיא נעכר זוהרה. אין אור במקום עצב.

עומדים למעלה אין־ספור מלאכים, שרפים, חיות ואופני הקודש, מסתכלים למטה — אין עונים. ילד מישראל בוכה, והם עומדים משותקים. ואז, את קמה מהמיטה, את בישראל. את לוקחת את הילד אל חיקך, מחבקת אותו, מנגבת את דמעתו, מצחקת את פניו — ובאותו רגע, השירה חוזרת למקומה, ביתר שאור וזוהר כפליים. זו המשמעות של הפעולה הכל כך טבעית: לקום לילד בוכה.

מקורות ומראי מקומות

1. ישעיהו נח, ז-ח — "הֲלֹא פָּרַס לְרַעַב לֶחֶמְךָ וְעֲנִיִּים מְרֹדִים תְּבִיא בֵּית... אֲזַ יִבְקַע כְּשֶׁחָר אֹרֶךְ".

2. כתובות קיא ע"ב — "גדול המלכין שיניים לחברו יותר ממי שמשקהו חלב".

3. סנהדרין מו ע"א — צער השכינה בצער ישראל; ומדרשי חז"ל על שירת המלאכים הנדמת בעת בכיו של תינוק.

4. תהלים קיג — "אֵם הַבָּנִים שְׂמָחָה"; ועל דרך "וַתִּשְׂחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן" (משלי לא).

5. דברים ל, יט; ומקורות בעל-פה מתוך שיעוריו של הרב יחיאל יעקובזון על חום ואהבה בחינוך.

6. קידושין ל ע"ב — היקש כבוד הורים לכבוד המקום, ואיסור בין אדם לחברו עם קטנים.

נכתב ונערך על ידי:

הרב יהודה טאוב

קרית אתא

ליצירת קשר: 0527139520 📞

שיעורים נוספים של הרב 🎧

ניתן לשמוע עוד שיעורים נפלאים:

קול הלשון - קול תודה: 03-6171190 📻

באתר: www.kol-toda.co.il (https://www.kol-toda.co.il/) 🌐